

Ι. Οι λίμνες στη συμβολική συνείδηση

“Ποια είναι, αλήθεια, η λειτουργία της λίμνης μέσα στη φύση;”, ρωτούσε πριν ενάμιση περίπου αιώνα ο Jules Michelet, και η απάντησή του, σ’ αυτόν τον ερωτηματικό μονόλογο, πλησιάζει αυτήν που δίνει η υδρολογική μελέτη των φυσικών λειτουργιών ενός υγροτόπου. Κατά την επιστημονική ορολογία, τούτος λειτουργεί ως ρυθμιστική δεξαμενή, αφού σε μια λεκάνη απορροής μπορεί, είτε από το λιώσιμο του χιονιού είτε από μια βροχόπτωση να αποθηκεύσει με σύνεση το πλημμυρικό νερό. Ένα μέρος αυτής της ποσότητας μέσω της εξατμισοδιαπνοής θα χαρισθεί στην ατμόσφαιρα – για την ισορροπία του παιχνιδιού της αποθήκευσης και της απελευθέρωσης θερμότητας. Το άλλο θα εισχωρήσει στο έδαφος, όταν υπάρχει το κατάλληλο υπόστρωμα και όπως τούτο το επιτρέπει, εξασφαλίζοντας έτσι τον εμπλουτισμό των υδροφόρων οριζώντων. Η φυσική δλάσση της λίμνης είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την επιδράδυνση της ταχύτητας ροής του νερού και κατά συνέπεια για τη μείωση των πλημμυρικών αιχμών.¹

Ο Michelet χρησιμοποιεί, δέβαια, μια άλλη γλώσσα για να αποδώσει μεταφορικά τον αρμονικό ρόλο της λίμνης, ως προς το πρώτο στάδιο της μετατροπής του άγριου νερού (*eau sauvage*, όπως το ονόμαζαν οι δουνίσιοι των Άλπεων) σε ζωογόνο νάμα. Εκεί όπου η τήξη των παγετώνων αποτελεί την κύρια πηγή εισρέοντος στη λίμνη νερού. Το δεσμευόμενο νερό μέσα στη σκιώδη αδιαφανή μάζα των πάγων, που επί μακρόν στερήθηκε το φως και τον αέρα, έχει ανάγκη στο ξεκίνημά του μιας βάπτισης. Οι μικρές λίμνες διατεταγμένες κλιμακοῦψως σε ορεινά λεκανοπέδια μεγάλου γεωγραφικού ύψους και πλάτους τελούν αυτό το λειτουργικό. Οι πάγοι, βαπτιζόμενοι μέσα στην καθαρότητα της μικρής ορεινής λίμνης και στη φωτεινότητά της, εξέρχονται τέλεια από τη βαθιά τους νύχτα.²

Οι μεγάλες λίμνες των χαμηλών πεδίων αποτελούν, υπενθυμίζουμε, το τελευταίο, το πιο ηλικιωμένο στάδιο υδάτινης χειρσαίας μορφής, που δέχεται τα νερά των νεανικών πηγών. Μετά από κουραστικό και πολυδαίδαλο ταξί-

1. Αναλυτικότερα επί των θεμάτων αυτών, βλ. Π. Γεράκης, Ε. Κουτράκης (ό.π., σ. 25-32).

2. Βλ. J. Michelet (χ.η., σ. 55-56).

δι, τα ποταμίσια νερά καταλήγουν στα καθορισμένα από τις φυσικές διεργασίες λιμναία όρια. Οι μεγάλοι όγκοι νερού κατά τους θερινούς μήνες κρατούν θερμοκρασία, για να την χάσουν με ομαλό ρυθμικό τρόπο κατά τους ψυχρούς μήνες, με περισσότερη σοφία απ' ό,τι οι χερσαίες μάζες. Παρά τις όποιες, εντούτοις, λειτουργίες των λιμνών, τα όριά τους, ορατά και προσπελάσιμα, αποτελούσαν μονίμως πρόκληση για τη σύγχρονη τεχνική.

Όπως και να 'χει, η διαισθητική αντίληψη και ο αναλογικός τρόπος πρόσληψης των πραγμάτων απεδείχθησαν πρόδρομοι αυτού που ο επιστημονικός λόγος έρχεται με τα δικά του μεθοδολογικά εργαλεία σήμερα να επιβεβαιώσει. Η απαξιωμένη μορφή υδάτινης πηγής, της οποίας οι διαδικασίες γέννησης και θανάτου θεωρήθηκαν στη σύγχρονη εποχή χωρίς ιδιαίτερα μυστικά και εύκολα χειραγωγήσιμες, από συμβολική σκοπιά υπήρξε πάντα τόπος υψίστης σπουδαιότητας που αιχμαλώτιζε την προσοχή.

Τα λιμναία νερά συμμετέχουν καταρχήν στο προνόμιο της υπεροχής των γλυκών τοιούτων έναντι των αλμυρών. Σε αντίθεση με τον πόντο, την άκαρπη θάλασσα, η οποία, κατά την ησιόδεια *Θεογονία* (130), είναι προϊόν μιας στείρας γέννησης, έξω από ερωτική επιθυμία, το γλυκό νερό γεννιέται από το ηδονικό σμίξιμο του Ουρανού και της Γης.³ Η καθαρότητα και η διαύγεια του νερού είναι η βασική προϋπόθεση για το σύνολο των λειτουργιών του. Η στυλπνότητα, το φυσικό βασικό γνώρισμα του προς πόσιν ύδατος, ο ουσιαστικός αυτός όρος του ξεδιψάσματος, είναι συνάμα και ο πρωταρχικός όρος της υδάτινης συμβολικής εμπειρίας. Η λίμνη συμμετέχει στην όλη αυτή εμπειρία, κυρίως δε ως εικόνα του φυσικού κατόπτρου. Εκτός από τον ατελείωτο κύκλο των ερμηνειών γύρω από τον Νάρκισσο,⁴ πεδίο ολόκληρο εργασιών μπορεί επίσης να θεμελιωθεί αναφορικά με τον εν λόγω καθρέπτη και τη σχέση του με το λόγο και τη δόμηση των εικόνων με το δεσμό του υποκειμένου με το είδωλό του και αναφορικά με το θέμα της ταυτότητας και της αρχής της ετερότητας (*alterité*): με το παιχνίδι έτσι της αναγνώρισης του άλλου εγώ και του άλλου ως εγώ με τον καθρέπτη προπάντων ως μεταφορά του ορίου και ως Απόλυτη Εικόνα (*Imago Dei*).

Θα περιορισθούμε στην εικόνα του ως απλού φυσικού κατόπτρου.

Το ήρεμο καθαρό νερό είναι το υγρό φως, το εξαίσιο μάτι της φύσης: ("Ακίνητη ήταν η μέση της λίμνης, ωσάν γαλάζια κόρη οφθαλμού"⁵). Μια

3. Η θάλασσα άλλη οφείλεται, κατά τον Εμπεδοκλή, στο γήινο ιδρώτα. Ο ωκεανός, για τους προσωκρατικούς, είναι το γλυκό νερό που έγινε ακάθαρτο. Χρειάζεται το πόσιμο για να καθαρίσει το αλμυρό, όπως ο αναιδής λόγος (ο αλμυρός) έχει ανάγκη του καθαρού, κατά τον Πλάτωνα (*Φαίδρος*, 243α).

4. Αναλυτικότερα επί του θέματος, Pierre Legendre (1974). Επίσης, J. Toutain (1935), M. Kinck (1967).

5. Δ. Σολωμός, *Λάμπρος* (1980).

κόρη ματιού που βλέπει ακίνητη, σκέπτεται αμίλητη. Το μάτι, εικόνα της γνώσης και ταυτόχρονα της εγρήγορσης, πρώτο αντιλαμβάνεται και αναγγέλλει τα όποια συμβάντα. Αντιδρά στην παραμικρή κηλίδα και αποκαλύπτει τη ρυπαρότητα στη γένεσή της.

Η υδάτινη χερσαία μορφή που έπεται των άλλων χερσαίων παρόμοιων αποκτά τις ιδιότητες των φυσικών δημιουργημάτων, τα οποία σ' ένα προχωρημένο στάδιο χρόνου έχουν συσσωρευμένη πλούσια εμπειρία. Το μάτι της γης έχει καταρχήν την ικανότητα να βλέπει σε βάθος και πέρα απ' αυτή. Πάντα η λίμνη δείχνει, όπως έλεγε ο Τσέχωφ, την απέναντι όχθη του κύκλου της ζωής. Αυτή η διπλή ιδιότητα του φυσικού καθρέπτη και του γήινου οφθαλμού –το μάτι του κάτω κόσμου για τους αρχαίους, του ασυνείδητου κατά τους σύγχρονους– ωθεί σε περισυλλογή.

“Μα, μήπως η λίμνη”, αναρωτιέται ο G. Bachelard (1942, σ. 45), “είναι το μάτι που στοχάζεται καλύτερα; Η λίμνη, το έλος, το κοιμισμένο νερό, μας σταματά μπρος στην όχθη. Λέει στη θέληση: Δεν θα πας πιο μακριά, έχεις εδώ την υποχρέωση να κοιτάξεις τα μακρινά γεγονότα, τα επέκεινα. Ενώ έτρεχες, κάτι εδώ κάτω κοίταζε ήδη. Η λίμνη είναι ένα μεγάλο ήσυχο μάτι. Η λίμνη παίρνει το φως όλο κάνοντάς το κόσμο. Μέσα ήδη απ' αυτή, ο κόσμος είναι θεωρημένος, έχει απεικονισθεί. Η λίμνη μπορεί να πει: Ο κόσμος είναι η δική μου απεικόνιση. Δίπλα στη λίμνη αντιλαμβάνεται κανείς την παλαιά φυσιολογική θεωρία της ενεργού ενόρασης (vision active). Σχετικά με αυτήν, φαίνεται ότι το μάτι προβάλλει φως, ότι φωτίζει αυτό το ίδιο τις εικόνες του. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς ότι το μάτι έχει τη θέληση να βλέπει τα οράματά του και ότι η ενατένιση είναι κι αυτή επίσης θέληση”. Εάν το μάτι είναι αυτή η ανεξερεύνητη κοιλότητα υγρού φωτός, που ο θεός έχει βάλει στο βάθος του είναι μας,⁶ η λίμνη είναι κατ' αντίστοιχο τρόπο η υγρή κοιλότητα τοποθετημένη στο βάθος ενός φυσικού τοπίου. Το σκεπτόμενο νερό που όλα γύρω του, όπως λέει ο Κλωντέλ, συγκροτούνται: ο αλάνθαστος γήινος οφθαλμός, “η συσκευή για να κοιτάξει το χρόνο”.⁷ Η λίμνη, το άγρυπνο μάτι που διαυγές και φωτιζόμενο διδάσκει σιωπηλά τον απογειωτικό στοχασμό.

Στις όχθες της όμως οι δάλτοι δεν είναι πάντα το αισθητικό τοπίο με την πλούσια χλωρίδα. Αρκετές φορές τούτοι γίνονται αντιαισθητικοί και παλαιότερα ανθυγιεινοί. Μετά την καταπολέμηση της ελονοσίας και μετά τη διάψευση των ελπίδων από διάφορες αποξηράνσεις –ολική ή μερική, ομολογούμενη ή μη–, αρχίζει κανείς να μιλά για δυνατότητα ανάσχεσης του αποτελέσματος των αποξηράνσεων και ν' αναγνωρίζει την αξία ακόμα και των δάλ-

6. Paul Claudel, «L' oiseau noir dans le soleil levant», εις G. Bachelard (ό.π., σ. 45). Στα ξενόγλωσσα και αρχαία κείμενα, όπου δεν αναφέρεται όνομα μεταφραστή, η απόδοση είναι δική μας.

7. P. Claudel, ό.π..

των. Είναι ενδιαφέρον το ότι και εδώ η συμβολική παράδοση έδωσε ιδιαίτερη προσοχή: Ο δάλτος είναι η εικόνα της ψυχής που πολλά έχει υποφέρει και έχει πολύ κλάψει. Εκεί στις όχθες συσσωρεύεται ό,τι το μάτι απωθεί ενοχλητικό, με το ολοήμερο κοίταγμα. Τα έμπειρα μάτια της ώριμης κυρίως ηλικίας έχουν ανάγκη το πρωινό φρεσκάρισμα. Οι λιμναίες όχθες έχουν ανάγκη το νερό των νεανικών πηγών, του ποταμού και των χειμάρρων για να καθαρίσουν ό,τι μαζεύεται εκεί από μέρα σε μέρα. Οι ακτές της λίμνης είναι ορατές, σαν να ψαύει η ίδια τα όριά της, όπως ο άνθρωπος, που είναι το τελευταίο δημιούργημα που ήρθε στη γη και το μόνο που έχει συνείδηση απ' όλα τα πλάσματα της μοίρας του, κατά το στάδιο ιδιαίτερα με τη μεγαλύτερη πείρα. Καθόλου παράδοξο το ότι ο ποταμός, παρά το ότι είναι η εικόνα της ζωής που κυλά, αυτή που αέναα επαναφέρει στο προσκήνιο τον ηρακλείτειο στοχασμό ("τά πάντα ρεῖ"), δεν γεννά τόσο οδυνηρά τη σκέψη του χρόνου που φεύγει, σε συνάρτηση με το πεπερασμένο της ανθρώπινης μοίρας.

Οι κουροτρόφοι ποταμοί ρέουν συνήθως γοργά και χαρμόсуνα, μαθαίνοντας στον άνθρωπο το λυρικό ρυθμό. Η λίμνη διδάσκει την εμβάθυνση της ανθρώπινης συνθήκης, το τραγικό συναίσθημα της φυγής και των ορίων του χρόνου του. Να είναι άραγε τυχαίο το ότι δίπλα στη λίμνη γράφτηκε το γνωστότερο ομώνυμο σύγχρονο ποίημα για την ανθρώπινη αγωνία μπρος στο πεπρωμένο; Στις όχθες της λίμνης Bourget ο Λαμαρτίνος παρακαλεί το χρόνο να σταματήσει το πέταγμά του, για να κρατήσει λίγο ακόμα τις σπανιότερες χαρές των όμορφων στιγμών που γρήγορα φεύγουν. Καταλαβαίνει ότι μάταια ικετεύει το ζηλότυπο χρόνο και ότι δεν του απομένει άλλο από το να ενστερνισθεί την επικούρεια αντίληψη της ζωής, που θέλει την αγωνία της ανθρώπινης μοίρας να μετουσιώνεται γαλήνια σε λυτρωτική αγάπη.

Η σχέση των λιμνών με τον άνθρωπο επισφραγίστηκε στον ελληνικό πολιτισμό με τη μόνιμη φύλαξη αυτών από τις αγνότερες και τελειότερες νεανικές μορφές της ελληνικής παράδοσης. Αυτές που κατοικούν στους υδάτινους δρόμους (ύδροπόροις γαίης) και που πρώτοι οι Ορφικοί εξύμνησαν με απαράμιλλο τρόπο. Οι ιδιότητες αυτών των αέρινων προστάτιδων ενδιαφέρουν σήμερα, μια και το μέγιστο πρόβλημα σε σχέση με τις λίμνες και τις υδάτινες πηγές γενικά είναι η προστασία τους.

Παραθέτουμε στίχους των Ορφικών, με πρωταρχικό στόχο μήπως οι αρχετυπικές ιδιότητες αυτών των φυλάκων όντως κάπου σήμερα φανούν χρήσιμες.

<i>Σκολιόδομοι, άγναί, άντροχαρείς</i>	<i>Σεις που γυρίζετε στα λοξοειδή μονοπάτια,</i>
<i>σπήλυγξι κεχαρμέναι,</i>	<i>αι άγναί που χαίρεσθε στα σπήλαια (και είσθε η</i>
<i>ήερόφοιτοι,</i>	<i>χαρά των σπηλαίων) και περιπλανάσθε εις τον αέρα,</i>

πηγαῖαι, δρομάδες,
δροσοεῖμονες, ἔχνεσι κοῦφαι,
φαινόμεναι, ἀφανεῖς...
λευχέμονες, εὐπνοοὶ αὖραι...
ἀπαλαί, πολυθρέμμονες...
Νύσiai, οἰστρομανεῖς, παιωνίδες,
εἰαροτερπεῖς,
σύν Βάκῳ Διοῖ τε χάριν θνητοῖσι
φέρουσαι·
ἔλθει' ἐπ' εὐφήμοις ἱεροῖς κεχαρηότι
θυμῷ, νάμα χέουσ' ὕγιεινόν
ἀεξιτρόφοισιν ἐν ὥραις.

σεις ζήτε εἰς τὰς πηγὰς καὶ κινεῖσθε γρήγορα,
ἔχετε τὴν δροσιὰ γιὰ φόρεμα καὶ πόδια ελαφρά·
φανερώνεσθε ἀλλὰ δὲν φαίνεσθε...
ντυμένες στα λευκά, αποπνέετε ωραίες αὖρες...
εἰσθε ἀπαλές, τρέφετε πολλούς...
Νύσiai, μανιακές, θεραπευτικές,
ευχαριστεῖσθε με τὴν ἀνοιξή
καὶ μαζί με τὸν Βάκχο καὶ τὴν Διῶ
φέρετε χαράν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.
Ελάτε με χαρούμενη καρδιά στὶς ιερές θυσίες
καὶ χύνετε νερό ὑγιεινὸ σε ὥρες (σε εποχές)
που βοηθοῦν τὴν αὐξήση τῶν καρπῶν.⁸

Ίσως στὴν αὐγὴ τοῦ πολιτισμοῦ ὅλες οἱ μορφές υδάτινων πηγῶν, ὅπως ὅλοι οἱ χρόνοι τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, εἶχαν τὴ δική τους σπουδαιότητα καὶ φυλάσσονταν ἐξυμνούμενες τὸ ἴδιο καλὰ ἀπὸ αὐτές τὶς πολυθρέμμονες καὶ αὐξίτροφες προστάτιδες,⁹ που ἦσαν συνάμα φιλοπαίγμονες ἀλλὰ αὐστηρότατες στους παραβάτες.

Στον ἀρχαῖο κόσμον ἡ παρουσία τούτων τῶν υπάρξεων στὶς ὀχθες τῶν λιμνῶν ἐδίωχε ἢ τουλάχιστον ἐπισκίαζε τὴν ὅποια μελαγχολία τοῦ λιμναίου τοπίου, αὐτὴν που ἡ σύγχρονη ποίηση κατ' ἐξοχὴν πρόβαλε. Ἀκόμα καὶ με τὴν εἰκόνα τῆς Ἀχερουσίας λίμνης, με τὴ δάρκα ἐν πλῶ, τὸ ἐνδιάμεσο τοῦ ἐπάνω καὶ τοῦ κάτω κόσμου, ἡ θλίψη ὄντως λυρικά ἐπισκιάζεται ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν ἀνιδιοτελῶν νεανίδων φυλάκων.¹⁰

Μόνον ἡ ἀμαύρωση τοῦ υδάτινου καθρέπτη σημαίνει μελαγχολικὴ ἀδυναμία καθρεπτισμοῦ τῆς φυσικῆς ομορφιάς καὶ τῆς γήινης πραγματικότητος.

8. Ορφικά : LI, *Νυμφῶν* (χ.η.). Τα Ορφικά θεωροῦνται ὄψιμο ἀπάνθισμα στίχων που ἔχουν συντεθεῖ σὲ διάφορες εποχές, με ἐνσωματωμένες μέσα τους γνήσιες ἀρχαϊκές δοξασιές.

9. Που τρέφουν πολλούς καὶ βοηθοῦν τὴν αὐξήση.

10. Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ G. Bachelard (1945), *Τὸ νερό καὶ τὰ ὄνειρα*, ἀναδύεται ευκρινέστατα αὐτὴ ἡ ἐμμονὴ τῆς σύγχρονης ποίησης στὴ λιμναία μελαγχολία. Ὁ Γάλλος ἐπιστημολόγος ἔθεσε, σχετικὰ, τὴν παράδοση τοῦ υδάτινου συμβολισμοῦ κατὰ μέρος. Στηρίχθηκε, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος υπογράμμισε, στὴ μοντέρνα ποίηση προκειμένου νὰ ἀναλύσει, με ἀφετηρία τὴ θεωρία τοῦ τῆς υλικῆς φαντασίας, τὴν ποιητικὴ τῶν εἰκόνων τοῦ νεροῦ. Ὅταν *Τὸ νερό καὶ τὰ ὄνειρα* ἐγράφετο, ἡ ἀκεραιότητα καὶ ἡ καθαρότητα τῶν υδάτινων πηγῶν ἦταν δεδομένα καὶ ἀδιαμφισβήτητα. Ἄλλωστε, καὶ ἀν κάποια πηγὴ ἔχρηζε προστασίας, οἱ δυνατότητες τεχνικο-ἐπιστημονικῆς παρέμβασης γιὰ τὴν ὅποια τέτοια ἀναγκαία προστασία ἐθεωροῦντο ἀδιαμφισβήτητες. Ἡ προσφυγὴ στὶς ἀλήθειες τοῦ συμβόλου -τῶν εἰκόνων με συμπυκνωμένο νόημα που στόχος τοὺς εἶναι νὰ ἐκφράσουν τὸ ἀνθρώπινο πεπρωμένο- ἀπέκτησε σημασία, ὅταν διάφορες προοπτικὲς σωτηρίας τοῦ νεροῦ, τυχαία ἢ ἀναπόφευκτα, προσωρινὰ ἢ μόνιμα, ἀρχισαν ν' ἀπογοητεύουν. Βλέπε, ἐπίσης, Ε. Κοδάνη (19956).

Αντίθετα, μόνον το χαρμόσυνο των λευκών διάφανων πέπλων εγγυάται στο φυσικό κάτοπτρο (κάτ+οπτος, κατ+όψομαι) σ' αυτό το γαλήνιο και καθαρό *speculum*, στο υγρό φως της φύσης, στην κόρη του ματιού αυτής, να αντανakλά φωτίζοντας εύψυχα το υγρό με νόηση φως – την κόρη του ανθρώπινου οφθαλμού.

Είναι ενδιαφέρον το ότι το σκηνικό της ταντάλειας τιμωρίας διαδραματίζεται σε λιμναίο πλαίσιο. Υπενθυμίζουμε συνοπτικά την ύδρι του ιδιαίτερα ευνοημένου από τους θεούς Τάνταλου: Το ότι θέλησε να κλέψει νέκταρ και αμβροσία από την τράπεζα των Ολυμπίων. Να αποκαλύψει τα θεία μυστήρια στους ανθρώπους και να εξομοιωθεί με τους θεούς. Και το ότι διέπραξε κυρίως την ανήκουστη εγκληματική πράξη να παραθέσει γεύμα στους θεούς, προσφέροντάς τους το τεμαχισμένο σώμα του γιου του, Πέλοπα, με την υστερόδουλη σκέψη να δοκιμάσει τις ικανότητες των θεών και τη δύναμή τους να μαντέψουν το απεχθές πεπραγμένο. Τέτοια ύδρις δεν μπορούσε να είχε ως πρώτη τιμωρία άλλη απ' αυτήν του δασανιστικού μαρτυρίου της δίψας.

“Τότε είδα τον Τάνταλο”, εξιστορεί στη Νέκυια ο Οδυσσεάς, “πικρά να τυραγιέται / σε λίμνη ορθός και το νερό στα γένια του κτυπούσε / και διψασμένος στέκονταν κι ούτε να πει μπορούσε / γιατί σαν έσκυβε να πει με μια λαχτάρα ο γέρος / έφευγε αμέσως το νερό κι η γη τ' αναρουφούσε / και μαύρη κάτω φαίνονταν στα πόδια του φρυγμένη” (“καί μὴν Τάνταλον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγε' ἔχοντα / ἔστεῶτ' ἐν λίμνῃ· ἡ δὲ προσέπλεξε γενεῖφ / στεῦτο δὲ διψῶν, πῖεῖν δ' οὐκ εἶχεν ἐλέσθαι / ὅσσάκι γάρ κῦψι' ὁ γέρων πῖεῖν μενεαίνων, / τοσσάχ' ὕδωρ ἀπολέσκειτ' ἀνάδροχέν, ἀμφὶ δὲ ποσσὶν / γαῖα μέλαινα φάνεσκε”) (*Οδύσσεια*, λ, 588-592).

Το μάτι της γης παρατηρεί και πιθανόν παραδειγματικά τιμωρεί. Τι να συμβαίνει άραγε όταν η ύδρις αφορά την αφάνιση σ' ένα τοπίο αυτού του ίδιου του υγρού φωτός; Να υποθέσουμε ότι επέρχεται κάποιου τύπου φυσική τύφλωση και τότε η ύδρις ανεξέλεγκτα επεκτείνεται χωρίς όρια; Ή ότι το πρώην λαμπρό φως μέσα στο σκότος του προετοιμάζει την αλήθεια ίδιων παραδειγματικών απαντήσεων που να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα της απροσδιόριστης επέκτασης και του ανεξέλεγκτου των εν λόγω ορίων;¹¹ Να είναι άραγε τυχαίο το ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα που προβάλλει κατά την εξέταση των συνεπειών μιας λιμναίας αποξήρανσης, αλλά και των προο-

11. “Το νερό που αποτραβιέται και οι καρποί που απομακρύνονται αποτελούν”, όπως σημειώνει ο Paul Diel, μελετητής του –σε ψυχολογικούς όρους– μυθικού συμβολισμού, “το περίττανο σύμβολο της απώλειας του αισθήματος της πραγματικότητας, το σύμβολο της αδύναμης φαντασίας που έχει πια μετατραπεί σε παραισθητική φαντασία” (P. Diel, 1996, σ. 67).

πτικών ανάσχεσής τους, είναι ακριδώς ο προσδιορισμός του τέλους, των ορίων αυτών των συνεπειών; Διότι πάντα προκύπτει το ερώτημα: Πού και πώς καταρχάς να ορίσει κανείς αυτά τα τελευταία; Στο έδαφος, στο υπέδαφος, στα επιφανειακά ή στα υπόγεια νερά; Και σε τι, την κάθε χρονική στιγμή, δάθος και έκταση;

Αυτή η οιονεί μορφή ταντάλειας προσπάθειας ακινητοποίησης του ορίου έναρξης του πεδίου του θετικού και εξασφάλισης και κατοχής του, σε ένα τοπίο περιβαλλοντικής αποκατάστασης, και εδώ στο τοπίο μιας αποξηραμένης λίμνης, θα γίνει κατανοητότερη, όταν θα δούμε όχι απλά τον τεράστιο απαιτούμενο, γι' αυτή την αποκατάσταση και την κάθε φορά συντήρησή της, αριθμό των μελετών, αλλά και το ότι οι τελευταίες έχουν τρόπον τινά λάβει τη θέση των φυλάκων και προστάτιδων τέτοιου τοπίου. Προστάτιδων, πλούσιων σήμερα και δαψιλώς θωρακισμένων από τεχνικο-επιστημονική γνώση, ενδεών όμως και στερημένων της πνοής του τόπου της συμβολικής εμπειρίας.